

ДАНИ ПРО АВТОРА

Непиталиук Антон Васильович викладач Вінницького кооперативного інституту
e-mail: a_nepitaliuk@ukr.net

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Непиталиук Антон Васильевич преподаватель Винницкого кооперативного института
e-mail: a_nepitaliuk@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Nepytaliuk Anton lecturer, Vinnytsia Cooperative Institute
e-mail: a_nepitaliuk@ukr.net

УДК 339.9.012.421

**ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ
В РАМКАХ СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ**

Рибакова Т.О.

Предметом дослідження є теоретичні засади й практичні аспекти зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС в рамках створення Зони вільної торгівлі; метою роботи є висвітлення сучасного стану зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС в рамках створення Зони вільної торгівлі;

При проведенні дослідження використано системно-структурний підхід, метод логічного аналізу, статистичний метод, метод графічного аналізу, метод аналогій, методи спостереження і узагальнення, метод структурування;

Результати дослідження полягають в тому, що на основі критичного аналізу зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС в рамках створення Зони вільної торгівлі на сучасному етапі виявлено проблеми українських підприємств ключових галузей, що забезпечують український експорт до ЄС, в умовах імплементації Угоди про асоціацію з ЄС.

Галуззю застосування результатів є подальші наукові дослідження проблем і перспектив євроінтеграції України та її входження до глобального економічного простору; навчальний процес, зокрема, підготовка відповідних розділів підручників і навчальних посібників з курсу «Європейська інтеграція України»;

Висновки: поглиблена та всеохоплююча Зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) надає Україні можливість розвитку зовнішньої торгівлі з країнами ЄС через відкриття ринків та зменшення торговельних обмежень. На сьогодні ЄС є найбільшим торговельним партнером України: до країн ЄС здійснюється 37,3% українського товарного експорту, при чому ключову роль в торговельно-економічних відносинах з Євросоюзом відіграє експорт агропродукції. До моменту вступу в дію ПВЗВТ Європейський Союз фактично забезпечує дійсно сприятливі умови для ключових галузей української економіки з високим експортним потенціалом на ринках країн ЄС. Однак динаміка зовнішньої торгівлі між ЄС і Україною від початку лібералізації торгівлі для України залишається негативною. Серед проблем вітчизняних підприємств, що не дозволяють в повній мірі скористатися можливостями, наданими асиметричною торговельною лібералізацією в рамках ПВЗВТ, слід відзначити невідповідність продукції і технологічних процесів європейським стандартам; відсутність коштів на модернізацію і впровадження європейських стандартів; надзвичайно висока конкуренція на ринках країн ЄС. Підґрунтям до впровадження європейських норм і стандартів в Україні мають бути лібералізація економіки, поліпшення ділового клімату, подолання корупції, вдосконалення податкової системи, розвиток фінансових інститутів, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на засадах інноваційного розвитку.

Ключові слова: Європейський Союз, євроінтеграція, зона вільної торгівлі, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, Угода про асоціацію, лібералізація, квоти.

**ВНЕШНЕТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ
В РАМКАХ СОЗДАНИЯ ЗОНЫ СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ**

Рыбакова Т.А.

Предметом исследования являются теоретические основы и практические аспекты внешнеторговых отношений между Украиной и ЕС в рамках создания зоны свободной торговли; целью работы является освещение современного состояния внешнеторговых отношений между Украиной и ЕС в рамках создания зоны свободной торговли;

При проведении исследования использованы системно-структурный подход, метод логического анализа, статистический метод, метод графического анализа, метод аналогий, методы наблюдения и обобщения, метод структурирования;

Результаты исследования заключаются в том, что на основе критического анализа внешнеторговых отношений между Украиной и ЕС рамках создания Зоны свободной торговли на современном этапе выявлены проблемы украинских предприятий ключевых отраслей, обеспечивающих украинский экспорт в ЕС, в условиях имплементации Соглашения об ассоциации с ЕС.

Областью применения результатов являются дальнейшие научные исследования проблем и перспектив евроинтеграции Украины и ее вхождения в глобальное экономическое пространство; учебный процесс, в частности, подготовка соответствующих разделов учебников и учебных пособий по курсу «Европейская интеграция Украины»;

Выводы: углубленная и всеобъемлющая зона свободной торговли (УВЗСТ) предоставляет Украине возможность развития внешней торговли со странами ЕС посредством открытия рынков и уменьшения торговых ограничений. На сегодня ЕС является крупнейшим торговым партнером Украины: в страны ЕС осуществляется 37,3% украинского товарного экспорта, причем ключевая роль в торгово-экономических отношениях с Евросоюзом принадлежит экспорту агропродукции. К моменту вступления в силу УВЗСТ Европейский Союз фактически обеспечил реально благоприятные условия для ключевых отраслей украинской экономики с высоким экспортным потенциалом на рынках стран ЕС. Однако динамика внешней торговли между ЕС и Украиной с начала либерализации торговли для Украины остается негативной. Среди проблем отечественных предприятий, не позволяющих в полной мере воспользоваться возможностями, предоставляемыми асимметричной торговой либерализацией в рамках УВЗСТ, следует отметить несоответствие продукции и технологических процессов европейским стандартам; отсутствие средств на модернизацию и внедрение европейских стандартов; чрезвычайно высокая конкуренция на рынках стран ЕС. Основой для внедрения европейских норм и стандартов в Украине должны стать либерализация экономики, улучшение делового климата, преодоление коррупции, совершенствование налоговой системы, развитие финансовых институтов, повышение конкурентоспособности отечественных предприятий на основе инновационного развития.

Ключевые слова: Европейский Союз, евроинтеграция, зона свободной торговли, внешняя торговля, экспорт, импорт, Соглашение об ассоциации, либерализация, квоты.

EU-UKRAINE FOREIGN TRADE RELATIONS IN FRAMES OF FREE TRADE AREA

Rybakova T.O.

Purpose: identifying the current state of EU-Ukraine foreign trade relations in frames of Free Trade Area;

Methodology: system-structural approach, method of logical analysis, statistical method, graphical analysis, method of analogy, methods of observation and generalization, method of structuring;

Results: based on a critical analysis of foreign trade relations between Ukraine and the EU within the Free Trade Area at the modern stage, the problems of Ukrainian enterprises of key industries providing Ukrainian exports to the EU are identified in terms of the implementation of the Association Agreement with the EU.

Practical implications: further research of Ukrainian European integration problems and prospects and Ukraine's further involvement to the global economic environment; educational process including preparation of the relevant sections of textbooks and manuals for the course «European integration of Ukraine»;

Conclusions: Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) provides for Ukraine the possibility of developing foreign trade with EU countries by opening markets and reducing the trade barriers. Today the EU is Ukraine's largest trading partner. The EU countries make 37.3% of Ukrainian goods export with a key role of agricultural export. Until the DCFTA came into force, the European Union actually had provided really favorable conditions on the EU markets for key sectors of Ukrainian economy with high export potential. However, the dynamics of foreign trade between the EU and Ukraine since the beginning of trade liberalization still remains negative. Among the problems of domestic enterprises constraining the opportunities provided by asymmetrical trade liberalization in frames of DCFTA one can mention incompatibility of products and technological processes with European standards, lack of funds for modernization and implementation of European standards, high competition at the EU markets. The basis for the successful implementation of European standards in Ukraine lies in economy liberalization, business climate and tax system improving, overcoming the corruption, financial institutions development, strengthening the domestic enterprises competitiveness on the basis of innovative development.

Keywords: the European Union, European integration, free trade area, foreign trade, export, import, the Association Agreement, liberalization, quotas.

Постановка проблеми. Процес інтеграції України до глобального ринку триває вже майже двадцять років з самих часів створення Української держави в 1991 р. На сьогодні європейська інтеграція України визнана головним стратегічним вектором зовнішньоекономічної політики: курс на Європу був остаточно визначений урядом України в 2014 р., і на даний час він не має альтернатив.

Найвагомішим кроком на шляху інтеграції нашої країни до Європейського Союзу є підписання 27 червня 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і є стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.

Найбільш плідне співробітництво України з ЄС на сучасному етапі євроінтеграції стосується саме її торговельно-економічних аспектів. Так, з 1 січня 2016 р. розпочалося довгоочікуване тимчасове застосування

Розділу IV Угоди «Торгівля та пов'язані з торгівлею питання», який містить положення про створення поглибленої та всеохоплюючої Зони вільної торгівлі між Україною та Євросоюзом (ПВЗВТ). Вона передбачає:

- скасування сторонами ввізних мит на більшість товарів;
- запровадження правил визначення походження товарів;
- приведення Україною своїх технічних регламентів, процедур, санітарних та фітосанітарних заходів та заходів щодо безпеки харчових продуктів у відповідність до європейських;
- спрощення митних процедур та попередження шахрайства, контрабанди, інших правопорушень у сфері транскордонного переміщення вантажів;
- посилення Україною захисту прав інтелектуальної власності [1, 2].

Угода забезпечує для України можливість зробити експорт до країн ЄС більш конкурентоспроможним та диверсифікованим.

Поглиблена та всеохоплююча Зона вільної торгівлі надасть Україні можливість розвитку зовнішньої торгівлі з країнами ЄС через відкриття ринків та завдяки зменшенню торговельних обмежень, гармонізації законів, норм та регуляторних правил в різних секторах економіки, пов'язаних з зовнішньою торгівлею, що створює умови для адаптації ключових галузей вітчизняної економіки до європейських стандартів [3, с. 2]. ПВЗВТ також надає можливість для України щодо підвищення конкурентоспроможності власного експорту до ЄС та його диверсифікації відповідно до потреб європейського ринку. Проте, розвиток зовнішньоторговельних відносин України та ЄС на шляху до європейської інтеграції гальмується низкою проблем, що заважають вітчизняним суб'єктам господарювання скористатися в повній мірі можливостями, що їх пропонує ПВЗВТ. Таке протиріччя викликає необхідність ретельного вивчення сучасного стану та умов торговельно-економічної співпраці між Україною і ЄС в рамках створення ПВЗВТ та пошуку шляхів інтенсифікації процесів європейської інтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес європейської інтеграції України, у т.ч. її торговельно-економічні аспекти, являє великий інтерес для українського суспільства, держави і науки, та є об'єктом наукових і публіцистичних дискусій. Оскільки проблема має комплексний характер і стратегічне значення для майбутнього української держави, до її вирішення залучена велика кількість вітчизняних вчених, що здійснюють поглиблені дослідження в рамках роботи національних науково-дослідних організацій. Серед них В. Геєць, Т. Осташко, Л. Шинкарук, Я. Жаліло (Інститут економіки і прогнозування НАН України), І. Бураковський, В. Мовчан, В. Гречин, М. Риженков (Інститут економічних досліджень та політичних консультацій), В. Русан, О. Шаров (Національний інститут стратегічних досліджень). У центрі уваги їх досліджень – актуальні питання співробітництва Україна-ЄС, зокрема стратегія європейської інтеграції, вплив Угоди про асоціацію на економіку України та її окремі галузі, проблеми і прогрес на шляху до реалізації Угоди, функціонування малих і середніх підприємств в рамках Угоди. Крім того, існує багато консалтингових і дослідницьких груп, створених спільно з європейськими експертами і постійно працюючих над проблемами європейської інтеграції України.

В останніх працях зарубіжних вчених щодо сучасного стану торговельно-економічного співробітництва Україна-ЄС розглядаються виклики на шляху до ефективної імплементації Угоди про асоціацію, економічні аспекти трикутника Україна-ЄС-Росія, вплив поглибленої та всеохоплюючої Зони вільної торгівлі на економіку України, економічна вразливість України, фінансова допомога Україні від ЄС тощо. Ці питання детально розглянуто в працях таких вчених, як М. Емерсон, А. Аслунд, Р. Драгнева, К. Волжук, Я. Томбінскі. Однак, сучасні виклики на шляху до євроінтеграції, що постають перед економікою України в умовах надзвичайно складної геополітичної ситуації, та їх вплив на прогрес в зовнішньоторговельних відносинах між Україною та ЄС потребують проведення постійних актуальних досліджень.

Метою статті є висвітлення сучасного стану зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС в рамках створення Зони вільної торгівлі та виявлення проблем українських підприємств ключових галузей, що забезпечують український експорт до ЄС, в умовах імплементації Угоди про асоціацію з ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС запрацювала в односторонньому порядку ще 22 квітня 2014 року, коли набуло чинності рішення Євросоюзу про одностороннє зниження мита на українські товари при експорті їх на ринок ЄС. За результатами 2016 р. профіль торговельного співробітництва України та ЄС в рамках Зони вільної торгівлі може бути охарактеризований наступними ключовими пунктами.

1. Як і було передбачено [4, с. 5], створення ПЗВТ з ЄС погіршило стан зовнішньої торгівлі з країнами пострадянського простору. Часткова переорієнтація українського експорту з російського ринку на ринок ЄС було повністю завершено ще в 2014 р. Ця тенденція стосувалася переважно продукції сільського господарства. На сьогодні ЄС є найбільшим торговельним партнером України: до країн ЄС здійснюється 37,1% українського товарного експорту (рис. 1).

Для порівняння, в 2014 р. ця частка складала 31,5%, а в 2015 р. – 34,1% [6, с. 3].

2. Найбільші обсяги експорту до країн ЄС за 1 півріччя 2016 р. склали продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості – 31,5% від загального обсягу експорту, чорні метали та вироби з них – 21,8%, електричні та механічні машини – 14,8% [7, с. 1]. Сумарна частка продукції цих галузей в загальному обсязі експорту до ЄС склала 68,1%. Експорт агропродукції відіграє ключову роль в торговельно-економічних відносинах з Євросоюзом і саме він на сьогодні компенсує втрати України від змін в зовнішньоекономічній політиці.

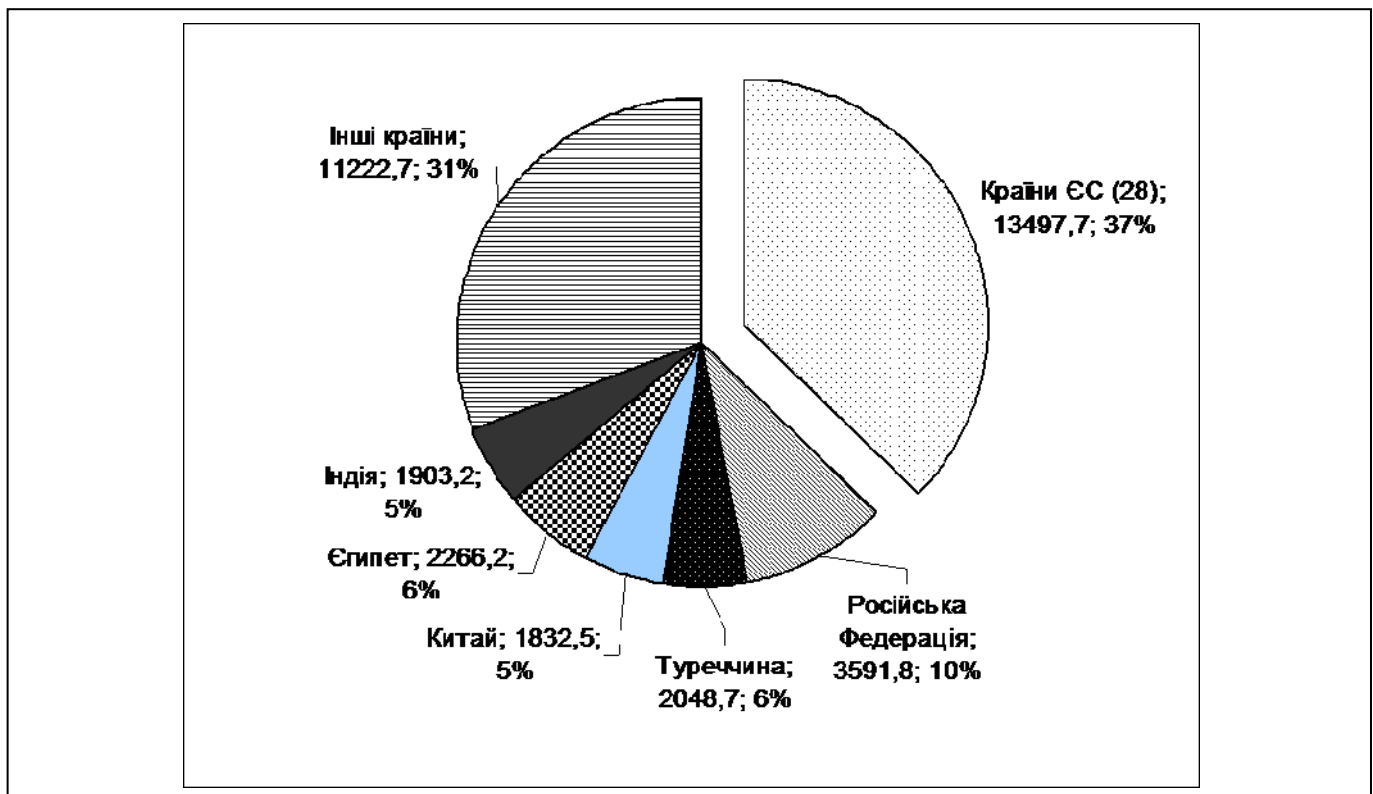

Рисунок 1. Географічна структура товарного експорту України в 2016 р. (млн. дол. США; %) [5, с. 3]

3. Найвагоміші обсяги імпорту товарів із країн ЄС за 1 півріччя 2016 р. склали механічні та електричні машини – 21,7% від загального обсягу імпорту, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 20,0%, мінеральні продукти – 11,7%, товари агропромислового комплексу та харчової промисловості – 11,1%, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 8,4% [7, с. 1].

Аналіз торговельно-економічних аспектів Угоди про асоціацію виявив асиметрію в умовах лібералізації торгівлі товарами між Україною та ЄС. Ця асиметрія полягає в наступному [3, 8]:

- відтермінування початку торговельної лібералізації з української сторони. Скасування тарифів ЄС для України буде швидким (більша частина лібералізації відбудеться протягом перших років від набуття Угодою чинності), тим часом як Україна лібералізуватиме більшість своїх тарифів пізніше, протягом перехідного періоду;

- перехідний період, що веде до повної лібералізації, поширюється лише на 7 років для ЄС та до 10 років для України;

- запровадження з боку ЄС негайних і необмежених торговельних преференцій на 82,2% українського експорту сільськогосподарських товарів та на 83,4% експорту обробленої харчової продукції, 94,7% промислових товарів [8];

- надання безмитних (нульових) тарифних квот на експорт окремих сільськогосподарських товарів з України до ЄС (крупки, свинина, яловичина, м'ясо птиці і кілька додаткових продуктів) та на 15,9% обробленої харчової продукції [3, с.2];

- торговельні преференції для ЄС з боку України будуть на значно нижчому рівні навіть після початку періоду торговельної лібералізації: 52,6% експорту сільськогосподарських товарів, 49,2% експорту обробленої харчової продукції, 49,2% експорту промислових товарів [8];

- надзвичайно довгий (15 років) перехідний період для імпорту автомобілів з ЄС до України [3, с. 3].

Таким чином, до моменту вступу ПВЗВТ в дію ЄС фактично забезпечив дійсно сприятливі умови для ключових галузей української економіки з високим експортним потенціалом на ринках країн ЄС. Однак навіть незважаючи на такі сприятливі умови, динаміка зовнішньої торгівлі між ЄС і Україною в період з липня по вересень 2014 р. (перший квартал після початку лібералізації торгівлі для України), в першому півріччі 2015 р. та в 2016 р. була негативною (рис. 2).

У другій половині 2015 р. відзначалися деякі позитивні тенденції щодо зростання обсягів експорту та імпорту, але в 2016 р. обсяги зовнішньої торгівлі з країнами ЄС знову зменшилися. Сальдо торговельного балансу залишається стабільно негативним.

В уряді падіння українського експорту до ЄС пояснювали насамперед активізацією бойових дій на Донбасі, одним з наслідків якої стала зупинка ключових виробництв регіону [10], але чи всі проблеми можна пояснити лише військовими діями? Для об'єктивного пояснення означених тенденцій, а також перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України в умовах євроінтеграції необхідно визначити

проблеми, що виникають у підприємств при функціонуванні на ринку ЄС та стримують використання можливостей, наданих асиметричною торговельною лібералізацією в рамках ПВЗВТ.

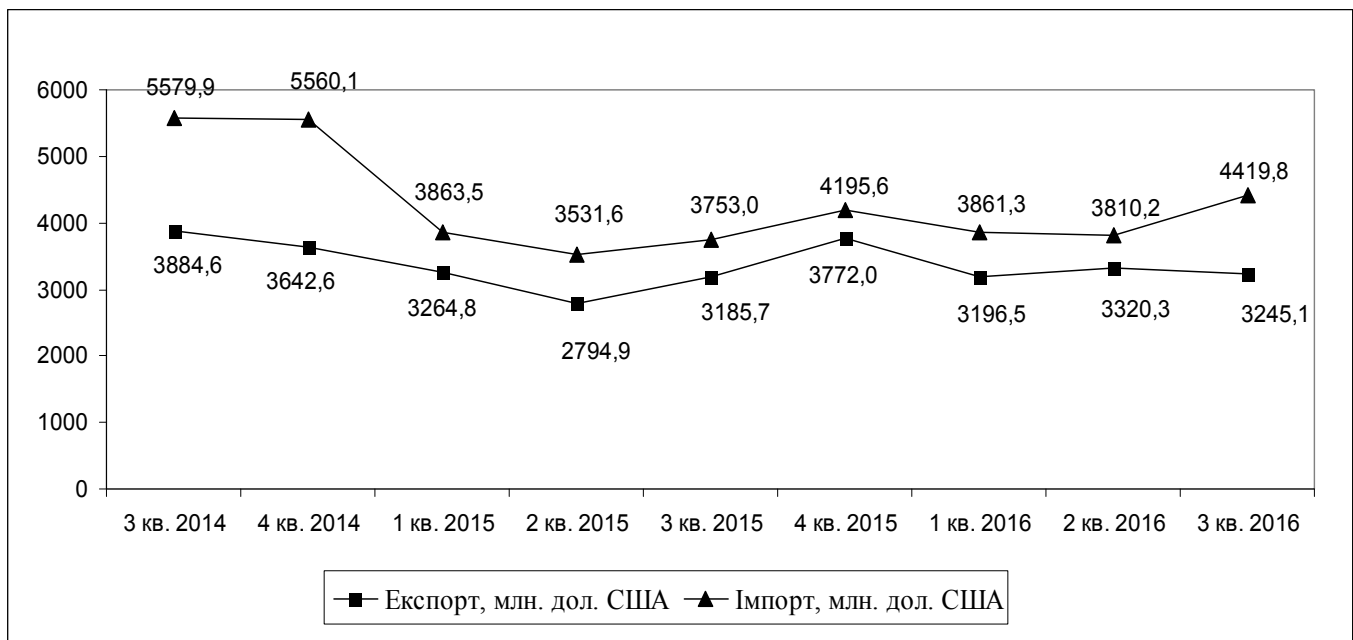

Рисунок 2. Динаміка торгівлі товарами між Україною та ЄС в 2014-2016 рр. (розраховано на підставі [9])

Проблеми вітчизняних підприємств при функціонуванні на європейському ринку доцільно розглянути в розрізі ключових галузей, що забезпечують український експорт до ЄС: агропромислового комплексу та харчової промисловості, металургії, машинобудування.

На сьогодні сільськогосподарський експорт відіграє ключову роль в торговельно-економічних відносинах України з ЄС. Саме він в даний час компенсує втрати від змін в зовнішньоторговельній політиці України та поступового виходу з ринків країн Митного союзу, особливо ринку Росії. Потужні українські агрохолдинги, що виробляють зернові культури, кукурудзу та пшеницю, були представлені на європейських ринках ще перед підписанням Угоди про асоціацію. Вони дуже швидко використовують надані ЄС квоти, які є незначними в порівнянні з загальними обсягами експорту та на фоні надзвичайно великої конкуренції з європейськими виробниками. Так, за даними Міністерства аграрної політики, за 2016 р. було в повному обсязі використано квоти на мед, цукор, овес, ячмінну крупу і борошно, солод, кукурудзу, оброблені томати та інші продуктові групи. Україна за станом на 11 січня 2017 р. вже вичерпала квоти на експорт меду в країни ЄС. Квота на експорт м'яса птиці на I квартал 2017 р. також повністю вичерпана, на 64% вичерпана квота на цукор, на 78% – на виноградні і яблучні соки [11]. Проблема замалого розміру квот не є безпосередньо проблемою українських аграріїв, але вона значно впливає на можливості збільшення обсягу експорту до ЄС.

Основна специфічна проблема підприємств української харчової промисловості в контексті експорту її продукції до країн ЄС полягає в невідповідності продукції європейським технічним, санітарним, фітосанітарним стандартам [12, с. 4], у використанні застарілого обладнання та технологічних процесів. Тому українські виробники продуктів харчування не можуть навіть забезпечити поставки в межах квот, наданих ЄС. Так, в 2015 р. українські експортери не використали квоти на постачання в ЄС баранини, грибів, часнику, цукрових сиропів, крохмалю, висівков, цукрової кукурудзи та продукції з обробленого молока і масла. В список незатребуваних квот також потрапили оброблена продукція з молочних вершків і зернових, сигари і сигарети, а також продукти переробки солоду і крохмалю [13]. Експорт сільськогосподарської продукції рослинництва і тваринництва з України до ЄС ускладнюється тим, що 80% сільгоспідприємств країни є дрібними, а в Європі не вважають сільськогосподарськими підприємствами ферми площею менше двох гектарів [14]. До того ж, дрібні господарства з технологіями «вчорашнього дня» не в змозі конкурувати з високопродуктивними, високотехнологічними фермерськими господарствами Євросоюзу, які ще й користуються надзвичайно потужною державною підтримкою галузі.

Значне скорочення експорту металургійної продукції в 2015 році (62,2% від експорту 2014 з розділу XV «Чорні метали та вироби з них» [6, с. 5]) була викликана втратою виробничих потужностей на Донбасі. Але виробництв, розміщених за межами окупованих територій, цілком достатньо, щоб задовольнити попит, який багатий в чому залежить від кон'юнктури світового ринку. Головною проблемою вітчизняних підприємств металургійного комплексу в умовах євроінтеграції є низька якість продукції. Хоча Україна входить в десятку світових виробників металургійної продукції, за якістю вона поступається виробникам з інших країн в наслідок технічної відсталості галузі, високої енергомісткості виробництва, низької якості сировини тощо. Без адаптації до міжнародних стандартів українська промисловість не має жодних шансів на процвітання в

довгостроковій перспективі [15, с. 12], тому присутність української металургії на ринках ЄС вимагає термінової адаптації виробничих процесів до високих європейських стандартів щодо умов праці та екології.

Українське машинобудування є найменш перспективною галуззю в контексті торговельно-економічного співробітництва з ЄС. Продукція вітчизняних машинобудівних підприємств є морально застарілою та не відповідає вимогам європейських покупців, отже, не витримує конкуренції з європейськими фірмами навіть за умови отримання торговельних преференцій від ЄС. Галузь характеризується використанням застарілих технологій виробництва. Однак модернізація українських машинобудівних підприємств є стратегічно важливою для держави, оскільки машинобудування є однією з інноваційних високотехнологічних галузей з високим рівнем доданої вартості. До того ж, ринок ЄС для продукції машинобудування є надзвичайно ємним, а умови лібералізації в рамках ПВЗВТ передбачають запровадження з боку ЄС негайних і необмежених торговельних преференцій на 94,7% промислових товарів.

Крім розглянутих специфічних галузевих проблем українських підприємств існує низка проблем загального характеру. Попри те, що з травня по грудень 2014 р. понад 5302 українських підприємств почали свій експорт в ЄС вперше [16], велика частина вітчизняних суб'єктів господарювання просто не поінформована про можливості, що відкриваються для них на європейських ринках [17]. Не всі підприємці в повній мірі володіють ситуацією щодо входження України в зону вільної торгівлі. Зокрема, багато з них не робили спроб аналізувати текст Угоди про асоціацію або принаймні звернутися до професійних консультантів і прорахувати економічний ефект від переорієнтації власного бізнесу на ринок Євросоюзу. Іншою проблемою, що має значення як для малих, так і для великих підприємств, є складнощі з пошуками торговельних партнерів у ЄС, оскільки представники вітчизняного бізнесу не надто активно беруть участь в роботі семінарів, виставок та ярмарків, що проводяться в ЄС та за його межами.

Вагомими проблемами вітчизняних підприємств-експортерів є проблеми фінансового характеру [18]: погіршення фінансового стану в наслідок фінансово-економічної кризи в країні; відсутність доступу до кредитних ресурсів, і, як наслідок, обмеження їх можливості забезпечення власного виробництва необхідною кількістю сировини та матеріалів для можливого нарощування експорту. Брак обігових коштів, дорогі кредитні ресурси, відсутність системи пільгового кредитування виробників з боку держави не дають можливостей до модернізації виробництва і впровадження інновацій. Традиційною проблемою фінансування є заборгованість держави з експортного ПДВ та постійна затримка з його поверненням. Реінвестування прибутку як джерело внутрішніх інвестицій не в повній мірі використовується на потреби модернізації. Щодо іноземних інвестицій, для підприємств їх самостійне, без державної підтримки, залучення в умовах загальної дестабілізації соціально-політичної ситуації вдається дуже складним.

Подальший розвиток зовнішньоторговельних відносин з ЄС ускладнюється синергетичним впливом проблем макrorівня в умовах фінансово-економічної кризи, в країні та зовнішньої військової агресії. Найгострішими з них є корупція, повільний темп реалізації реформ, недостатня державна підтримка найбільш вразливих галузей економіки, бідність населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Перспектива інтеграції України до єдиного ринку ЄС є шансом для модернізації вітчизняної економіки та в значній мірі сприятиме економічному зростанню [19, с. 2]. Успіхи в імplementації Угоди про асоціацію є вагомим кроком на шляху до європейського майбутнього України, до її повноцінного членства в ЄС. Аналіз сучасного стану зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС в рамках створення Зони вільної торгівлі виявив, що попри вигідну для України асиметрію в умовах лібералізації, динаміка зовнішньої торгівлі з ЄС є негативною. Це в значній мірі обумовлено проблемами, з якими стикаються підприємства ключових експортоорієнтованих галузей України в умовах євроінтеграції: невідповідність продукції і технологічних процесів європейським стандартам; застаріла виробнича база і технології виробництва; відсутність коштів на модернізацію і впровадження європейських стандартів; надзвичайно висока конкуренція на ринку ЄС; слабка інформаційна підтримка ведення бізнесу з європейськими партнерами. В товарному експорті до ЄС все ще переважає сировинна продукція з невисокою часткою доданої вартості. Квоти на експорт сільськогосподарської продукції є замалими, інші товари вітчизняного виробництва ще досі не в повній мірі відповідають європейським стандартам.

Але, незважаючи на проблеми, шлях зміцнення торгово-економічного співробітництва між Україною та ЄС є доказом здатності України дотримуватися правил і стандартів, що діють в європейському економічному, політичному, соціальному і культурному просторі. З огляду на це, підґрунтям до впровадження європейських норм і стандартів в Україні мають бути лібералізація економіки, поліпшення ділового клімату, подолання корупції, вдосконалення податкової системи, розвиток фінансових інститутів, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на засадах інноваційного розвитку. Дуже важливою є роль інформаційної політики, яка повинна бути спрямованою на забезпечення приватних осіб та суб'єктів господарювання повною та об'єктивною інформацією щодо європейської інтеграції України.

Список використаних джерел

1. Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=244830558 (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.

2. ЄС-Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі [Електронний ресурс] : спільна публікація Представництва Євросоюзу в Україні, Міністерства закордонних справ України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України / European External Action Service. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
3. EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area [Електронний ресурс] : публікація Європейської Комісії / European Commission. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
4. Aslund A. Ukraine's Choice: European Association Agreement or Eurasian Union? [Електронний ресурс]: Policy Brief / A. Aslund ; Peterson Institute for International Economics. – Режим доступу: <https://piie.com/publications/pb/pb13-22.pdf> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
5. Зовнішня торгівля України товарами в 2016 році [Електронний ресурс] : експрес-випуск / Державна служба статистики України. – Електрон. дані (1 файл). – 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2017/02/18pdf.zip> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
6. Зовнішня торгівля України товарами в 2015 році [Електронний ресурс] : експрес-випуск / Державна служба статистики України. – Електрон. дані (1 файл). – 2016. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/02/19.zip> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
7. Стан зовнішньоекономічних відносин із країнами Європейського Союзу в I півріччі 2016 року [Електронний ресурс] : експрес-випуск / Державна служба статистики України. – Електрон. дані (1 файл). – 2016. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/08/178.zip> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
8. Томбінські Я. Україна – ЄС: курсом зближення [Електронний ресурс] / Я. Томбінські ; Дніпропетровська торговельно-промислова палата. – Режим доступу: <http://cci.dp.ua/actions-other-reader/items/ukrajina-jes-kursom-zblizhenja.html> (дата звернення 30.06.2016). – Назва з екрана.
9. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами (щомісячна інформація) [Електронний ресурс] : статистична інформація (економічна статистика, зовнішньоекономічна діяльність, архів за 2016 рік) / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
10. Чому український експорт до ЄС падає – погляд бізнесу [Електронний ресурс] / Інтернет-видання «Європейська правда». – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/07/30/7036468> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
11. Україна уже исчерпала квоти на експорт меда в ЄС [Електронний ресурс] / Інтернет-видання «112 UA». – Режим доступу: <http://112.ua/ekonomika/ukrajina-uzhe-ischerpala-kvoty-na-import-meda-v-es-364915.html> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
12. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наукова доповідь / за ред. В.М. Гейця, Т.О. Осташко, Л.В. Шинкарук. – К.: ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України», 2014. – 102 с.
13. Україна в 2015 році не використала квоти на постачання в ЄС баранини, грибів і часнику [Електронний ресурс] / Інтернет-видання «Інформаційне агентство «УНІАН». – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/agro/1230322-ukrajina-v-2015-rotsi-ne-vikoristala-kvoti-na-postachannya-v-es-baranini-gribiv-i-chasniku.html> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
14. Сельхозпродукция Украины в ЕС: не медом единым [Електронний ресурс] / Інтернет-видання «РИА-Новости Украина». – Режим доступу: <http://rian.com.ua/analytics/20140710/354733712.html> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
15. Emerson M. After Vilnius Fiasco: who is to blame? What is to be done? [Електронний ресурс] / M. Emerson // Centre for European Policy Studies Essay. – 2014. – № 8. – Р. 1-19. Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2395146 (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
16. Автономні торговельні преференції ЄС: вплив на український експорт [Електронний ресурс] : прес-конференція / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/public_events?e=174 (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
17. Спад експорту товарів до ЄС: об'єктивно і відверто [Електронний ресурс] / Інтернет-видання «Європейська правда». – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/10/15/7039458> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
18. Експорт товарів з України за підсумками 2 місяців 2016 року [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9dfe3370-d6b8-4ae3-95bd-f66f8cdacac1&title=EksportTovarivZUkrainiZaPidsumkami2-Misiatsiv2016-Roku> (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.
19. Wolczuk K. Ukraine and the EU: turning the Association Agreement into a success story [Електронний ресурс] : Policy Brief / K. Wolczuk ; European Policy Centre. – Режим доступу: http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4360_ukraine_and_the_eu.pdf (дата звернення 16.02.2017). – Назва з екрана.

References

1. Stvorenniya zoni vilnoyi torgivli mizh Ukrayinoyu ta ES [Creating the Free Trade Area between Ukraine and the EU]. http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=244830558.
2. ES-Ukrayina: pogliblena ta vseohoplyuyucha zona vilnoyi torgivli [EU-Ukraine: Deep and Comprehensive Free Trade Area]. http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfra_guidebook_web.pdf.
3. EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf.
4. Aslund, A. Ukraine's Choice: European Association Agreement or Eurasian Union? Policy Brief. <https://piie.com/publications/pb/pb13-22.pdf>.
5. Zovnishnya torgivlya Ukrayini tovarami v 2016 rotsi [Ukraine Goods Foreign Trade in 2016]. <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2017/02/18pdf.zip>.
6. Zovnishnya torgivlya Ukrayini tovarami v 2015 rotsi [Ukraine Goods Foreign Trade in 2015]. <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/02/19.zip>.
7. Stan zovnishnoekonomichnykh vidnosyn iz krainamy Yevropeiskoho Soiuzu v I pivrichchi 2016 roku [The state of Ukraine's Foreign Economic Relations with EU Countries in 2015]. <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/02/37pdf.zip>.
8. Tombinsky J. Ukrayina – ES: kursom zblizhennya [Ukraine-EU: on the Course of Convergence]. <http://cci.dp.ua/actions-other-reader/items/ukrajina-jes-kursom-zblizhennja.html>.
9. Heohrafichna struktura zovnishnoi torhivli tovaramy (shchomisiachna informatsiia) [Geographic Structure of Foreign Trade in Goods (monthly data)]. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Chomu ukrainskyi eksport do ES padaie – pohliad biznesu [Why Ukrainian exports to the EU falls – business view]. <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/07/30/7036468>.
11. Ukraina uzhe ischerpala kvoty na eksport meda v ES [Ukraine has already exhausted the quota for honey export to the EU]. <http://112.ua/ekonomika/ukraina-uzhe-ischerpala-kvoty-na-import-meda-v-es-364915.html>.
12. Heiets V.M., Ostashko T.O., Shynkaruk L.V. Otsinka vplyvu Uhody pro asotsiatsiiu/ZVT mizh Ukrainoiu ta ES na ekonomiku Ukrainy: naukova dopovid [Assessing the impact of Association Agreement / FTA between Ukraine and the EU on Ukraine's economy: research report]. Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of National Academy of Sciences of Ukraine, 2014. – 102 p.
13. Ukraina v 2015 rotsi ne vykorystala kvoty na postachannia v ES baranyny, hrybiv i chasnyku [Ukraine's 2015 quotas for supply of lamb, mushroom, garlic to EU not used]. <http://economics.unian.ua/agro/1230322-ukrajina-v-2015-rotsi-ne-vikorystala-kvoty-na-postachannya-v-es-baranini-gribiv-i-chasnyku.html>.
14. Selhozproduktiya Ukrainyi v ES: ne medom edynim [Ukrainian agricultural products in ES: not just the honey]. <http://rian.com.ua/analytics/20140710/354733712.html>.
15. Emerson, M. After Vilnius Fiasco: who is to blame? What is to be done? CEPS Essay No. 8. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2395146.
16. Pres-konferentsiia «Avtonomni torhovelni preferentsii ES: vplyv na ukrainskyi eksport» [Press conference «The autonomous trade preferences of the EU: the impact on Ukrainian export»]. http://www.ier.com.ua/ua/public_events?e=174.
17. Spad eksportu tovariv do ES: obiektyvno i vidverto [The decline of export to the EU: objectively and frankly]. <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/10/15/7039458>.
18. Eksport tovariv z Ukrainy za pidsumkamy 2 misiatsiv 2016 roku [Export of goods from Ukraine by the results of two months of 2016]. <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9dfe3370-d6b8-4ae3-95bd-f66f8cdacac1&title=EksportTovarivZUkrainiZaPidsumkami2-Misiatsiv2016-Roku>.
19. Wolczuk, K. Ukraine and the EU: turning the Association Agreement into a success story. Policy Brief. http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4360_ukraine_and_the_eu.pdf.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Рибаківа Тетяна Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., 08401, Україна
e-mail: taryb@yandex.ua

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Рибаківа Татьяна Александровна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 32, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., 08401, Украина
e-mail: taryb@yandex.ua

DATA ABOUT THE AUTHOR

Rybakova Tetiana Oleksandrivna, Ph.D. in Economics Science, Associate Professor

УДК 338.43:330.342

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ВІДНОСИН В АДМІНІСТРАТИВНО-КОМАНДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ**Шульга О.А.**

Мета статті – виявити та охарактеризувати конкретні соціально-економічні суперечності в системі аграрних відносин адміністративно-командної економічної системи, визначити шляхи їх розв'язання. При дослідженні соціально-економічних суперечностей системи аграрних відносин були використані системно-структурний метод, методи узагальнення, індукції і дедукції, аналізу і синтезу.

Основна суперечність в системі аграрних відносин пов'язана з домінуючим типом власності на засоби виробництва та формами привласнення праці, засобів виробництва та результатів праці, а вихідна – з працею та її змістом в різних суспільно-економічних формаціях. Це пояснюється тим, що праця є зовнішньою потребою людини, оскільки дає їй можливість отримувати засоби для існування. У зв'язку з цим, залучення працівників до процесу виробництва ґрунтується на економічному примусі і використанні переважно матеріального стимулювання. Необхідність стимулювання праці обумовлена відособленістю праці окремих працівників і колективів, що, у свою чергу, породжує необхідність існування різних форм власності і господарювання.

Таким чином, проблема суперечностей в системі аграрних відносин адміністративно-командної економіки пов'язана не тільки з функціонуванням і розвитком економічної системи, але і її складових елементів, серед яких важливе місце належить інституту власності. Саме він відображає природу суспільного ладу, його сутність та головні рушійні сили розвитку. Генезис суспільної власності заснований на тотожності праці і власності в загальнодержавному масштабі. Вона виникає лише на основі відповідної матеріально-технічної бази. Інакше така власність буде суспільною лише за формою, але не за змістом, що, як бачимо, і мало місце при соціалізмі. Одержавлення кооперативної форми власності в умовах відсутності реальної економічної і політичної демократії призвело до однотипності та рівності форм власності. Це породило суперечності форм власності при соціалізмі, які полягали у невідповідності форми власності її змісту.

Суперечливістю характеризувалися і форми реалізації відносин власності, які знаходили своє вираження через розвиток форм організації праці і виробництва. Тобто реалізація відносин власності відбувається через господарювання, яке відображає сутність відносин привласнення, а ті, у свою чергу, відображають зміст власності. В умовах ідеологізації відносин власності та вираження загальнонародної власності у формі державної, відбулася монополізація державою привласнення суспільних засобів виробництва і його результатів, чим було обмежено участь у привласненні безпосередніх виробників. Суспільний характер привласнення не вдалося реалізувати на практиці не тільки у зв'язку з недостатнім рівнем усупільнення виробництва, а й через те, що не були повною мірою використані можливості відособлення (зокрема спеціалізації). Для більш повної реалізації відносин привласнення безпосередніх виробників необхідно було в межах кожної форми власності на принципах кооперації і господарського розрахунку розвивати різні форми господарювання (орендні, підрядні тощо). Це сприяло б подоланню відчуженості безпосередніх виробників від засобів виробництва, їх зацікавленості в підвищенні ефективності своєї діяльності та відповідальності за її результати, розширенні самостійності господарюючих ланок.

Способом реалізації відносин власності виступає господарський механізм, розвиток якого визначають виробничі відносини. Оскільки виробничі відносини при соціалізмі випереджали розвиток продуктивних сил, це породило суперечності господарського механізму, які мали місце як між його підсистемами, так і всередині кожної з підсистем. Особливо важливе місце серед суперечностей господарського механізму належить суперечностям між базисом на надбудовою, між суспільством і природою та між людьми з приводу природокористування.

Ключові слова: соціальні суперечності, економічні суперечності, відносини власності, аграрні відносини, адміністративно-командна економічна система.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ОТНОШЕНИЙ В АДМИНИСТРАТИВНО-КОМАНДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ**Шульга О.А.**

Цель статьи – выявить и охарактеризовать конкретные социально-экономические противоречия в системе аграрных отношений административно-командной экономической системы, определить пути их решения. При исследовании социально-экономический противоречий системы аграрных